

Beslut vid regeringssammanträde den 1 september 2016

Sammanfattning

Om en bodelning eller någon annan fråga som rör makars eller registrerade partners förmögenhetsförhållanden har anknytning till olika länder, kan det leda till praktiska och juridiska svårigheter. EU har därför inom ramen för ett fördjupat samarbete antagit två förordningar med internationellt privat- och processrättsliga regler om makars och registrerade partners förmögenhetsförhållanden.

En särskild utredare ska analysera förordningarna och lämna förslag till de författningsändringar och andra åtgärder som förordningarna ger anledning till.

Uppdraget ska redovisas senast den 31 oktober 2017.

Förordningarna om makars och registrerade partners förmögenhetsförhållanden

Det blir allt vanligare att personer ingår äktenskap eller registrerar partnerskap med en person som bor i ett annat land eller att makarna eller partnerna har egendom i olika länder. Utan internationella överenskommelser om makars och registrerade partners förmögenhetsförhållanden tillämpar varje land sina egna regler om vilken domstol som kan pröva en tvist, om vilket lands lag som ska tillämpas och om hur en utländsk dom kan erkännas och verkställas. Om en bodelning eller någon annan fråga som rör makarnas eller partnernas förmögenhetsförhållanden har anknytning till olika länder, kan det leda till praktiska

och juridiska svårigheter. EU har därför inom ramen för ett fördjupat samarbete antagit två förordningar med internationellt privat- och processrättsliga regler om makars och registrerade partners förmögenhetsförhållanden – rådets förordning (EU) 2016/1103 av den 24 juni 2016 om genomförande av ett fördjupat samarbete på området för domstols behörighet, tillämplig lag samt erkännande och verkställighet av domar i mål om makars förmögenhetsförhållanden och rådets förordning (EU) 2016/1104 av den 24 juni 2016 om genomförande av ett fördjupat samarbete på området för domstols behörighet, tillämplig lag samt erkännande och verkställighet av domar i mål om förmögenhetsrättsliga verkningar av registrerade partnerskap.

Förordningarnas tillkomst

Den 16 mars 2011 lade EU-kommissionen fram ett förslag till en förordning om domstols behörighet, tillämplig lag samt erkännande och verkställighet i mål om makars förmögenhetsförhållanden, KOM(2011) 126. Samma dag lade kommissionen även fram ett förslag till en förordning om domstols behörighet, tillämplig lag samt erkännande och verkställighet av domar i mål om förmögenhetsrättsliga verkningar av registrerade partnerskap, KOM(2011) 127.

Efter att det vid rådet för rättsliga och inrikes frågor i december 2015 stått klart att det inte var möjligt att nå nödvändig enhällighet för förslagen begärde 17 medlemsstater – däribland Sverige – att kommissionen skulle lägga fram ett förslag till fördjupat samarbete på området. Den 2 mars 2016 presenterade kommissionen inom ramen för ett fördjupat samarbete två förordningsförslag som svarar mot de förordningar som tidigare förhandlats i rådet, KOM(2016) 106–107. Förordningarna antogs nyligen och kommer i huvudsak att börja tillämpas från och med den 29 januari 2019. De kommer att vara bindande och direkt tillämpliga för de medlemsstater som deltar i det fördjupade samarbetet.

Förordningarnas huvudsakliga innehåll

Förordningarna är tillämpliga på frågor om makars och registrerade partners förmögenhetsförhållanden som har gränsöverskridande följder. De omfattar i princip alla förmögenhetsrättsliga verkningar av äktenskap och registrerade partnerskap. Det gäller såväl den löpande förvaltningen av makarnas eller partnernas egendom som avvecklingen av egendom till följd av äktenskaps- eller partnerskapsskillnad eller att en make eller partner avlidit.

Från förordningarnas tillämpningsområde undantas frågor om bl.a. makars och registrerade partners rättskapacitet och underhållsskyldighet samt arv efter en avliden make eller registrerad partner. Förordningarna är inte heller tillämpliga på frågor om bl.a. giltighet och erkännande av äktenskap eller registrerat partnerskap.

Förordningarna innehåller regler om behörig domstol eller motsvarande rättslig instans i medlemsstaterna. Förordningarna reglerar också hur domstolarna ska agera om talan väcks vid domstolar i flera medlemsstater om samma sak och målen gäller samma parter (s.k. litispendens). Reglerna innebär att företräde att pröva frågan om vilken domstol som är behörig att ta upp saken till prövning ges till den domstol där talan först väckts. Om den domstolen förklarar sig behörig, ska andra domstolar självmant förklara sig obehöriga. Förordningarna innehåller också regler om mål som har samband med varandra och om interimistiska åtgärder.

Vidare pekar förordningarna ut vilken stats lag som ska vara tillämplig. Lagvalsreglerna har universell karaktär, dvs. den lag som anvisas ska tillämpas oavsett om den är en medlemsstats lag eller inte. Makar eller registrerade partner eller blivande sådana makar eller partner har inom vissa ramar möjlighet att välja vilken stats lag som ska tillämpas på deras förmögenhetsförhållanden. Om makarna inte har ingått ett lagvalsavtal, tillämpas i första hand lagen i den stat där de först tog gemensam hemvist efter att de gift sig. Om de registrerade partnerna inte har ingått ett lagvalsavtal, tillämpas i första hand lagen i den stat där partnerskapet ingicks. I förordningarna finns även

bestämmelser som avser den formella och materiella giltigheten av ett avtal om tillämplig lag samt formkrav på äktenskaps- och partnerskapsförord.

Förordningarna ger möjligheten att begränsa tillämpningen av den lag som följer av förordningarna till förmån för sådana regler i den egna statens lag som är avgörande för att skydda allmänintressen, s.k. internationellt tvingande regler. Förordningarna gör det också möjligt att begränsa tillämpningen av en bestämmelse i utländsk lag när en sådan tillämpning uppenbart skulle strida mot grunderna för rättsordningen (fr. ordre public).

Förordningarna innehåller regler om erkännande och verkställighet av domar, officiella handlingar och förlikningar som har ingåtts inför domstol. Reglerna bygger till stor del på rådets förordning (EG) nr 44/2001 av den 22 december 2000 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område (2000 års Bryssel I-förordning). Reglerna innebär att avgöranden som har meddelats i en medlemsstat ska erkännas i en annan medlemsstat utan att något särskilt förfarande behöver anlitas. Förordningarna föreskriver vidare att den som vill ha ett avgörande som meddelats i en medlemsstat verkställt i en annan medlemsstat först måste ansöka hos en domstol eller behörig myndighet i verkställighetsstaten om ett beslut om verkställbarhetsförklaring. Erkännande eller verkställighet ska vägras endast om det finns någon vägransgrund som är angiven i förordningarna.

Utredningsuppdraget

Allmänna riktlinjer

EU-förordningarna ska inte genomföras i svensk rätt. De blir i stället bindande och direkt tillämpliga i de medlemsstater som ingår i det fördjupade samarbetet. Det kan dock krävas att bestämmelser i svensk rätt kompletteras, ändras eller upphävs för att säkerställa både att förordningarna får ett effektivt genomslag och att den nationella rätten inte strider mot förordningarna. Utredarens övergripande uppdrag är att överväga vilka författningsändringar som behövs med anledning av förord-

ningarna. Utredaren ska lämna de författningsförslag och förslag på andra åtgärder som förordningarna ger anledning till.

I utredarens uppdrag ingår också att förklara och tydliggöra förordningarnas innebörd och tillämpning i ett svenskt sammanhang. En utgångspunkt för arbetet ska vara att de förslag som utredaren presenterar ska passa in i den svenska rättsordningen så långt det är möjligt. Utredaren ska utgå från lagstiftningens nuvarande systematik och sträva efter lösningar som är förenliga med befintliga rutiner för hantering av bodelningsfrågor och andra frågor om makars och registrerade partners förmögenhetsförhållanden. Om utredaren under arbetets gång bedömer att det finns behov av att ta upp någon internationellt familjerättslig fråga som anknyter till förordningarna, står det utredaren fritt att göra det.

Regeringen anger i det följande vissa frågor som ska uppmärksammas särskilt.

Förordningarnas tillämpning i Sverige

I lagen (1990:272) om internationella frågor rörande makars och sambors förmögenhetsförhållanden (LIMF) finns regler om svensk domstols behörighet, tillämplig lag samt erkännande och verkställighet av utländska domstolsavgöranden. LIMF kan även bli tillämplig i fråga om registrerade partners förmögenhetsförhållanden när partnerskapet ingåtts här. Lagen torde i vart fall tillämpas analogivis på utländska registrerade partners förmögenhetsförhållanden under förutsättning att partnerskapet har motsvarande rättsverkningar som ett äktenskap. I förhållande till de nordiska länderna gäller förordningen (1931:429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmyndarskap (NÄF). Denna förordning bygger på 1931 års nordiska konvention om internationellt privaträttsliga regler om äktenskap, adoption och förmyndarskap, som senast ändrades genom en överenskommelse den 26 januari 2006. Den är inte tillämplig i fråga om registrerade partnerskap.

Utredaren ska analysera hur EU-förordningarna påverkar de svenska reglerna och om ändringar och kompletteringar måste eller bör göras i reglerna för att åstadkomma en överskådlig,

förutsebar och ändamålsenlig reglering på området. I utredarens uppdrag ingår att föreslå de ändringar som krävs i det svenska regelverket för att inte det i förhållande till förordningarna ska innebära oväntade resultat och rättsförluster för enskilda. Utredaren ska särskilt överväga om samtliga bestämmelser på området bör samlas i en ny lag som ersätter de befintliga lagarna. Om LIMF och NÄF föreslås vara kvar, ska utredaren överväga om de kompletterande bestämmelserna till förordningarna kan placeras i de lagarna eller om de bör tas in i en särskild lag.

Förordningarna har kopplingar till regler i andra unionsrättsakter, framför allt Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 650/2012 av den 4 juli 2012 om behörighet, tillämplig lag, erkännande och verkställighet av domar samt godkännande och verkställighet av officiella handlingar i samband med arv och om inrättandet av ett europeiskt arvsintyg (arvsförordningen) och rådets förordning (EG) nr 2201/2003 av den 27 november 2003 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar i äktenskapsmål och mål om föräldransvar samt om upphävande av förordning (EG) nr 1347/2000 (Bryssel II-förordningen). I utredarens uppdrag ingår att belysa hur de olika förordningarna förhåller sig till varandra och till svenska förfaranderegler om makars och registrerade partners förmögenhetsförhållanden. I det sammanhanget bör avgränsningen mellan bodelnings- och arvsfrågor när en make eller registrerad partner har avlidit belysas särskilt.

Behörighet

Förordningarna innehåller bestämmelser om vilken domstol som kan pröva en tvist om makars eller registrerade partners förmögenhetsförhållanden. Förordningarna får till följd att behörighet för svensk domstol inte kommer att finnas i samma situationer som i dag. Utredaren ska analysera i vilken utsträckning svenska bestämmelser som reglerar dessa frågor behöver ändras för att säkerställa både att förordningarnas behörighetsregler får ett effektivt genomslag och att svensk rätt inte strider mot förordningarnas regler. Utredaren ska vidare bedöma vilka

kompletterande författningsbestämmelser som behövs med anledning av förordningarnas behörighetsbestämmelser och föreslå sådana. Det kan t.ex. röra sig om reservforum när förordningarna föreskriver att det finns internationell behörighet (domsrätt) för svensk domstol att ta upp ett mål men det saknas regler om vilken domstol som är lokalt behörig.

Enligt förordningarnas systematik omfattar begreppet domstol inte bara domstolar i strikt bemärkelse utan även andra rättsliga myndigheter och rättstillämpare som har behörighet i frågor om makars eller registrerade partners förmögenhetsförhållanden. Dessa myndigheter och rättstillämpare ska förtecknas i en lista som kommer att publiceras i Europeiska unionens officiella tidning (EUT). I utredarens arbete ingår att bedöma vilka myndigheter eller rättstillämpare i Sverige som bör likställas med domstol i förordningarnas mening.

Tillämplig lag och formkrav

Förordningen om makars förmögenhetsförhållanden vilar på samma grundprincip som LIMF och NÄF när det gäller att bestämma vilken lag som ska vara tillämplig i fråga om makarnas förmögenhetsförhållanden. Principen innebär att om tillämplig lag inte har bestämts genom avtal, gäller lagen i den stat där makarna tog hemvist när de gifte sig. Förordningen om förmögenhetsrättsliga verkningar av registrerade partnerskap vilar dock på principen att tillämplig lag bestäms med utgångspunkt i lagen i den stat där det registrerade partnerskapet ingicks, om inte partnerna avtalat om något annat. En betydelsefull skillnad i förhållande till LIMF och NÄF är att dessa författningar utgår från den s.k. tvåårsregeln som innebär att om båda makarna, eller – i fråga om LIMF – partnerna, senare har tagit hemvist i en annan stat och varit bosatta där minst två år, tillämpas i stället den statens lag. Förordningarna innehåller ingen motsvarande regel. Den tillämpliga lag som bestämts med hänsyn till den anknytning som fanns när äktenskapet ingicks eller partnerskapet registrerades ändras endast undantagsvis efter ansökan under vissa i respektive förordning angivna förutsättningar. Även i vissa andra avseenden finns det

skillnader mellan å ena sidan svenska regler om tillämplig lag och om formkrav på äktenskaps- och partnerskapsförord och å andra sidan förordningarnas motsvarande regler. Utredaren ska analysera i vilken utsträckning svenska bestämmelser som reglerar dessa frågor behöver ändras för att säkerställa både att förordningarnas regler får ett effektivt genomslag och att svensk rätt inte strider mot förordningarna.

Erkännande och verkställbarhetsförklaring

Enligt förordningarna ska varje medlemsstat utse domstolar eller behöriga myndigheter som kan pröva ansökningar om erkännande och verkställbarhetsförklaring av en dom som meddelats i en annan medlemsstat. Detsamma gäller i fråga om motsvarande ansökningar som avser officiella handlingar som fastställts eller förlikningar som ingåtts inför domstol i en annan medlemsstat. Medlemsstaterna ska också utse domstolar eller myndigheter som kan pröva ansökningar om ändring eller överklaganden av meddelade beslut. Utredaren ska därför ta ställning till vilka domstolar eller myndigheter som lämpligen bör pröva ansökningar om erkännande och verkställbarhetsförklaring eller om ändring eller överklagande av sådana beslut. Utredaren ska också föreslå vilka regler som ska tillämpas vid handläggning av ärenden om erkännande och verkställbarhetsförklaring. Utredaren ska vidare – i den utsträckning frågan inte regleras i förordningarna – lämna förslag till regler för verkställighet av domar, officiella handlingar och förlikningar inför domstol som förklarats verkställbara här med tillämpning av förordningarna.

Det nordiska undantaget

I förordningen om makars förmögenhetsförhållanden finns ett undantag som innebär att Sverige och Finland i vissa fall kan avstå från att tillämpa förordningens regler om förfaranden för erkännande och verkställighet när det gäller avgöranden som meddelats i den andra staten. Undantaget avser avgöranden som meddelats med stöd av 1931 års nordiska konvention om internationellt privaträttsliga regler om äktenskap, adoption och

förmyndarskap, 1934 års nordiska konvention om arv, testamente och boutredning och 1977 års nordiska konvention om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område. I uppdraget ingår att analysera undantagets närmare innebörd för tillämpningen av de författningar som genomför de nordiska konventionerna i svensk rätt. Utredaren ska särskilt överväga om några författningsändringar krävs för att säkerställa att förordningarna får effektivt genomslag och att författningarna inte strider mot förordningarna.

Nordiska regler om bodelning med anledning av en makes död

När lagen (1935:44) om dödsbo efter dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare, som hade hemvist här i riket, m.m. upphävdes i samband med att arvsförordningen började tillämpas och lagen (2015:417) om arv i internationella situationer infördes, gjordes bedömningen att de nordiska reglerna om bodelning med anledning av en makes död skulle hållas samlade med övriga regler som genomför 1934 års nordiska konvention om arv, testamente och boutredning i svensk rätt (se prop. 2014/15:105 s. 57 och 58). Det uttalades att även om bestämmelserna inte hör hemma i den nya lagen, ingår de i en nordisk systematik som inte bör brytas upp utan noggranna överväganden. Det konstaterades också att förhandlingar pågick om en förordning om makars förmögenhetsförhållanden som berör bl.a. de nordiska reglerna. Eftersom det förhandlingsarbetet nu slutförts, finns det anledning att närmare överväga om det finns anledning att göra ändringar i de nordiska reglerna.

Utländska registrerade partners förmögenhetsförhållanden

Förordningen om förmögenhetsrättsliga verkningar av registrerade partnerskap kan innebära att svensk lag kommer att tillämpas i fråga om utländska registrerade partners förmögenhetsförhållanden. Sedan äktenskapslagstiftningen blev könsneutral i Sverige år 2009 är det inte längre möjligt att ingå partnerskap här. Det finns bestämmelser om de förmögenhetsrättsliga verkningarna av registrerade partnerskap som ingåtts i Sverige dessförinnan. Några materiella bestämmelser om de förmögenhets-

rättsliga verkningarna av utländska registrerade partnerskap finns däremot inte. Utredaren ska överväga om det finns behov av att införa sådana bestämmelser.

Konsekvensbeskrivningar

Ekonomiska och andra konsekvenser för enskilda personer, företag och det allmänna av de förslag som lämnas ska redovisas. Förslagets konsekvenser ska redovisas enligt 14–15 a §§ kommittéförordningen (1998:1474). Om utredarens förslag medför ökade kostnader för det allmänna, ska förslag till finansiering redovisas.

Utredaren ska redovisa om förslagen har någon påverkan på jämställdheten mellan män och kvinnor eller på möjligheterna att nå de integrationspolitiska målen. I förekommande fall ska utredaren särskilt redovisa hur genomförda konsekvensbeskrivningar har beaktats när förslagen tagits fram.

Genomförande och redovisning av uppdraget

Utredaren ska följa Finlands arbete med förordningarna. Utredaren ska i övrigt göra de internationella jämförelser som är befogade.

Synpunkter ska inhämtas från Domstolsverket, Kronofogdemyndigheten, Skatteverket samt andra berörda myndigheter och organisationer. Utredaren ska i övrigt inhämta synpunkter från berörda myndigheter och organisationer i den utsträckning det bedöms lämpligt. Uppdraget ska redovisas senast den 31 oktober 2017.

(Justitiedepartementet)